

УДК 164.02:070(477) " 2013/2014

**СИМВОЛІЧНІ РЕПРЕЗЕНТАЦІЇ ПРОСТОРУ, ЧАСУ ТА ЧИСЛЕННЯ
В МЕДІА НА ПРИКЛАДІ ВИСВІТЛЕННЯ ЄВРОМАЙДАНУ**

Ж. І. Безп'ятчук

*Могілянська школа журналістики,
Національний університет «Києво-Могілянська академія»,
вул. Волоська, 8/5, Київ, 04655, Україна*

Розглянуто поняття символу у філософії символічних форм Ернста Кассірера з точки зору його основних якостей та можливостей застосування в медіадослідженнях. Якості символу включають функціональні відношення простору, часу, чисел, причинності. Як саме їх можна досліджувати в медіа, продемонстровано на прикладі репортажів і аналітичних статей, присвячених Майдану, в українських та польських друкованих медіа.

Ключові слова: Євромайдан, Майдан, символ, медіа, простір, час, числення в медіа.

Німецький філософ першої половини ХХ ст. Ернст Кассірер реалізував власний філософський проект, у рамках якого трансформував кантіанську критику розуму в критику культури. Символ став осьовим елементом цього епістемологічного задуму. Пізнання культури в усіх її формах у його філософії прирівнюється до пізнання формування символів. Водночас у дослідженнях культури медіа розглядаються як конститутивна складова модерної культури поруч із мистецтвом, наукою, мовою, історією, правом. Отже, медіа так само можна розглядати в контексті формування символів.

Термін «символ» мав різні семантичні значення у працях Кассірера, і вони розсіяні по текстах, написаних у різні періоди творчості філософа. Перш ніж заглиблюватися в нюанси цих семантичних варіацій, варто запропонувати приклади визначень «символічного» та «символу», які наводять дослідники його філософії.

Сільвія Ферретті та Річард Пірс пишуть про те, що «весь світ розуму визначений та оприявлений, репрезентований та уніфікований в конкретному осяжному символі» [9, с. 116]. Карл Гамбург наголошує, що «символи не потрібно розглядати як звичайні фігури, які відсилають до якоїсь заданої реальності за допомогою вказівок та алегорій; їх варто розуміти як сили, що створюють та підтримують власний світ значень» [10, с. 40]. Карен Свасьян зауважує, що символ за Кассіром можна визначити як «чуттєве втілення ідеального» [2, с. 32], яке є водночас і суб'єктивним як модель реальності, й об'єктивним як надання реальності сенсу [2, с. 16]. Будь-який символ у культурі варто розглядати радше як діяльність, ніж як її кінцевий продукт. Головним концептом для розуміння символу як певного

відношення між часом, простором, числами та причиновістю є функція. Кассіерер зазначає, що логічна природа концепту функції набуває свого чіткого вираження та найповнішого втілення в математиці [8, с. 148].

Для того щоб теорія могла наблизитися до реальності, потрібна певна «ідеальна дистанція». На думку Кассіерера, ця дистанція може бути досягнута завдяки концепту функції. Він протиставляє поняття «функції» концепту «сутності» [8]. Його «критика пізнання» є принаймні частково історією боротьби між цими двома поняттями. Сутність є ключовим поняттям метафізики. Кассіерер же шукав концепт, який би дав змогу зосереджуватися на іманентному сенсі на противагу трансцендентному буттю. Концепт функції, який наголошує на важливості *відношення*, допоміг йому вирішити цю проблему [8]. Свасьян доходить висновку, що Кассіерер вирішує довічну філософську дихотомію між суб'єктом та об'єктом і навпаки, переводячи фокус уваги на відношення (функцію) між ними, а не на них самих. Це вихідна точка для розуміння символу у філософії символічних форм Кассіерера.

Функція за Кассіерером — це не лише зв'язок між двома й більше змінними, але й носій певної автономної духовної енергії, завдяки якій чуттєво сприйняті дані набувають значень [2, с. 69]. Це стосується як науки, так і мистецтва, міфу, релігії. Символ народжується у функціональному співвідношенні двох елементів. За Кассіерером, людська думка не має ніякого безумовного змісту; вона народжується разом із символічною формою, створеною знаком [2, с. 73].

Таке функціональне розуміння символу є порівнюваним із концепцією значення в теорії швейцарського лінгвіста Фердинана де Соссюра. За визначенням ученого, знаки не мають власного внутрішньо заданого, самодостатнього значення. Він наголошує на тому, що інтралінгвістичні відношення між знаками є важливішими для їхніх означувальних характеристик, ніж їхні співвідношення з переднявними ідеями та об'єктами [11, с. 40]. Кассіерер [6; 7; 5], Лангер [13] пріоритезують відношення між сигніфікаторами (знаками-носіями) та референтами (об'єктами). Загалом, будь-якому символу як у межах філософії символічних форм, так і поза ними властива дематеріальність, універсальність, регулярність, міжсуб'єктивна зчитуваність, мобільність та духовність.

Карл Гамбург зауважує, що поняття «символічна форма» Ернст Кассіерер уживає в трьох незалежних значеннях [10, с. 58]:

1. «Символічна форма» як еквівалент «символічного концепту», «символічної функції» та «символічного» як такого.

2. Символічна форма позначає розмаїття наявних культурних форм, а саме: міф, релігію, мову, мистецтво, науку. Варто зазначити, що запропонований Кассіерером перелік не може бути вичерпним, адже модерна культура пропонує й інші форми вираження, інтуїтивного сприйняття та концептуалізації. 3-поміж них — музика, право, медіа.

3. Символічна форма є втіленням символічних відношень між простором, часом, числами та причиновістю, які формують «сферу об'єктивності». Ферретті та Пірс [2] пропонують використовувати для аналізу символічних форм деривативні характеристики: просторовість, темпоральність та числення.

Повний перелік досліджуваних Кассіером символічних форм включає: мову, міф, релігію, науку, мистецтво, історію, технології, право і мораль [15]. Бірджіт Рекі [15] ставить питання про те, як Ернст Кассіер здійснив цю систематизацію, і чи це вичерпний список символічних форм [15, с. 43]? Вона визнає, що це одна з найменш зрозумілих частин філософії символічних форм. І досі не до кінця ясно, що саме перетворює певне культурне явище на символічну форму. Рекі доходить висновку, що щось, сприйняте чуттєво, має бути визначене як значуще й наповнене смыслом (*bedeutsam*). Це конститутивний принцип будь-якої символічної форми, хоча немає жодного чіткого пояснення, як саме постає символічна форма [15, с. 44]. Можна припустити, що хибна інтерпретація символічної форми може призвести до того, що форми, які не є символічними, отримують таке означення.

У медіадослідженнях важливо спробувати відповісти на запитання, чи можна медіа концептуалізувати як символічну форму? Кассіер не включив їх до свого списку. Водночас варто зважити на його постійне переосмислення переліку символічних форм. У 1920-х роках він почав із визначення міфу та мови як елементарної символічної форми, присвятивши цьому перший та другий томи «Філософії символічних форм». Відтак філософ додав до них науку як чисту концептуалізацію значень (*Bedeutung*). Про це йдеться у третьому томі його монументальної праці. У 1930 році Ернст Кассіер опублікував текст «Форма та техніка». У своїх останніх працях, оприлюднених після еміграції до США: «Есе про людину» та «Міф про державу», — він розширив своє розуміння символічного формування в культурі й включив до переліку мистецтво, історію, право та мораль.

У часи Кассієра медіа вже перетворилися на впливову соціальну інституцію та самостійного актора. Можна припустити, що або Кассієр справді не сприйняв їх як символічну форму, або йому просто не вистачило життєвого часу для того, щоб віддати належне цій відносно новій символічній формі, автономність якої могла викликати цілком обґрунтовані сумніви.

Вочевидь, медіа можуть використовувати символи, створені іншими символічними формами. Однак відкритим залишається питання, наскільки вони спроможні генерувати власні символи? Щоб відповісти на це запитання, спробуємо проаналізувати відношення простору, часу та чисел у медійних репрезентаціях певних подій та явищ. У пропонованій статті це буде зроблено на прикладі медіависвітлення Євромайдану в українських та польських друкованих медіа.

Переосмислення медіа як символічної форми є еквівалентним до визнання за ними унікальних символічних якостей та їхніх особливих відношень між собою. Під символічними якостями Кассієр має на увазі насамперед час, простір та числа. На думку Кассієра, світ ми пізнаємо через посередництво символічних форм. Наші відносини з реальністю відображаються у наших знаннях, досвіді, значеннях та відношеннях влади. Кассієр зосереджується на концепті «досвіду» як повнішому, ніж «знання». Постструктуралісти додали до цього комплексу базових концептів «владу» та «владні відносини».

Різноманітні символічні якості та відношення використовуються в цьому дослідженні як класифікаційні категорії якісного аналізу, що допомагають встановити елементи різних символічних форм, використовуваних в символічних медіарепрезентаціях реальності. Суто технічно символи можуть бути визначені як речі, процеси, концепти, а простір, час, числа, причинність як їхні якості. Отже, у вибірці медійних текстів, які висвітлюють події Майдану з листопада 2013 року до лютого 2014 року, визначені символи, які мають яскраво виражені якості простору, часу, числення.

У теорії Ернста Кассіпера простір, час та числа визначені водночас і як якості символів, і як універсальні форми порядку (*universelle Ordnungsformen*). Філософ посилається на Готтфріда Ляйбніца, для якого простір є ідеальним пізнанням «порядку поруч» (*Ordnung im Beisammen*); час є ідеальним пізнанням «порядку одного за іншим» (*Ordnung im Nacheinander*) [6; 7; 5].

Кассіпер [6] також наголошує на тому, що простір, час та числа постають як ментальні медіуми, які дають змогу перетворити хаотично накопичені уявлення та сприйняття в систему досвіду. Уявлення про «*Ordnung im Beisammen*» та «*Ordnung im Nacheinander*», а також строгий нумерологічний порядок мір і одиниць вимірювання будь-якого емпіричного змісту уможливають те, що всі сенсорні дані, всі ментальні уявлення зосереджуються в системі законів світу та причинного світового порядку [7, с. 103].

Вихідною точкою для розуміння часу у філософії символічних форм є визнання поділу часу на «зараз» та «не зараз» моменти. «Тут» і «зараз» сучасного часу подій є потрібними для того, щоб безнастанно визначати «не тут» і «не зараз» [7, с. 133].

Для Ернста Кассіпера всі символічні форми є рівноправними. Він не допускає того, що кожна наступна символічна форма нівелює значення попередньої [16, с. 107]. Символічні форми є автономними, але водночас вони відображають одна одну [2, с. 24]. Ці форми відрізняються своїми моделями символічного сприйняття та символічного формування [4, с. 4]. Такий підхід відрізняє автора філософії символічних форм від представників Марбурзької школи неокантіанства, якот: Германа Когена та Рудольфа Карнапа, — які розглядали науку як вершинну, фінальну точку інтелектуального розвитку людства.

Вибірка медіа та період дослідження

Для дослідження простору, часу й числення в символічних репрезентаціях Євромайдану в порівняльній крос-культурній перспективі була сформована вибірка медіа. Вона охоплює як аналітичні тижневики, так і щоденні таблоїди. До вибірки увійшло по одному тижневику й таблоїду з України та з Польщі. Використання медіа з двох різних країн дає змогу привнести в дослідження крос-культурну порівняльну перспективу, щоб побачити відмінності в символічних репрезентаціях не лише поміж окремими виданнями, але й поміж країнами.

З-поміж усіх національних таблоїдів до вибірки потрапили видання з найбільшим накладом та/чи читацькою аудиторією. В Україні це російськомовна щоденна газета «Сегодня», яка мала найбільше охоплення аудиторії в країні 2015 року.

Власником видання є компанія System Capital Management, що, своєю чергою, належить бізнесмену Рінату Ахметову. У Польщі це щоденна газета «Fakt», яка була незмінним лідером з-поміж польських таблоїдів від 2003 року [12, с. 63]. Видання належить міжнародному видавничому дому Axel Springer.

Окрім провідних національних таблоїдів, до вибірки увійшли провідні національні аналітичні тижневики. Головний критерій для їхнього вибору є таким самим, як і для таблоїдів — охоплення аудиторії та/чи наклад. У випадку України додатковим критерієм є мова видання — українська чи російська. В Україні до вибірки був відібраний українськомовний журнал «Український тиждень». Відповідно до інформації, опублікованої на редакційній сторінці журналу, його наклад — 32 000 примірників. Російськомовний тижневик «Кореспондент» на редакційній сторінці подає дані про 50 000 примірників накладу. Отже, згідно з офіційно оприлюдненими, однак не верифікованими незалежними експертами даними, тижневиком із найбільшим тиражем в Україні є «Кореспондент». Російськомовний тижневик «Фокус» має однаковий з «Українським тижнем» наклад — 32 000. Власником останнього є компанія ЕСЕМ Media GmbH. В Україні мова видання гіпотетично може позначитися на символічних репрезентаціях, адже, за Кассіре-ром, мова сама по собі є однією із символічних форм. Отже, для того щоб врахувати в нашому аналізі фактор мови, був обраний другий за величиною накладу тижневик «Український тиждень».

Від Польщі до вибірки увійшов тижневик «Polityka». Відповідно до інформації, наданої цим виданням, його наклад варіюється від 175 000 до 180 000 примірників на тиждень.

Медіа-вибірка

Країна	Таблоїди	Тижневики
Україна	«Сегодня» http://www.segodnya.ua/	«Український тиждень» http://tyzhden.ua/
Польща	«Fakt» http://www.fakt.pl/	«Polityka» http://www.polityka.pl/TygodnikPolityka

Якісний аналіз символічних відношень

У цій статті запропонований якісний аналіз символічних відношень простору, часу, чисел на прикладі символів у медіависвітленні Євромайдану. Для цього використовуються ті базові характеристики простору, часу, чисел у міфі, мові, науці, які встановлює та визначає Ернст Кассіер у своїй філософії символічних форм. Це дає змогу дослідити, яке розуміння простору, часу, чисел більш поширене та властиве медіа, чи вони поєднують властивості різних символічних форм (міфу, мови, науки), чи демонструють власне унікальне уявлення про простір, час, числа, що підносить їх до рівня самодостатньої символічної форми.

Простір. Для аналізу простору використовуються такі інтерпретативні інструменти: поділ світу на профанний та священний (міф); уявлення про певне місце як частину буття речей (міф); уявлення про простір як такий, у якому кожне місце та

напрямок мають власну природу та цінність (міф); гетерогенність простору (міф); протяжність, гомогенність та безконечність простору (наука); поняття про єдине цілісне буття у просторі (міф); використання дієслів, які мають значення підкорення та осягнення простору (мова).

Час. Для аналізу часу використовуються такі інтерпретативні інструменти: ритмічне буття (міф); цикли прибуття й відбуття, приходу й відходу, посилення та послаблення (міф); просте неподільне «зараз» (мова), послідовність моментів, тобто лінійний час (наука).

Числа. Для аналізу чисел пропонуються такі інтерпретативні інструменти: кожне число має власне буття, природу та силу (міф); число є знаком речей (міф); число є знаком операцій (наука); багатоманітність речей (мова); безконечна одиничність (мова); числа як функції порядку (наука).

Одиниця аналізу

Інформаційно-аналітичний матеріал про Євромайдан є основною одиницею аналізу в цьому дослідженні. Під таким матеріалом маємо на увазі будь-який аналіз новин та репортаж, основною темою якого є Євромайдан, а саме: його протестні акції, щоденний побут, конфлікт із режимом Віктора Януковича. Звичайні новини та передруки з інших медіа з цього аналізу виключені. Формальним критерієм розрізнення аналізу новин від новин є вказування чи невказування імені автора матеріалу. Проаналізовано всі матеріали, які були надруковані у відповідних медіа у період з 21 листопада 2013 року до 27 лютого 2014 року.

Одиниці аналізу ідентифікуються за допомогою ключових слів у заголовках, підзаголовках та лідах. Вони вводилися в пошукові системи онлайн-версій видань, які увійшли до вибірки. Використовувалися такі ключові слова: Майдан, Євромайдан, протести в Києві, Україна, студентський протест, сутички, народне віче. Категорія, яка допомогла структурувати та операціоналізувати даний аналіз, — це категорія «символ».

Простір, час, числа у символічних репрезентаціях Євромайдану: українські медіа

Простір. Певні місця та вулиці у центрі Києва стали місцем сутичок, насильства, конфлікту, масових убивств («Ялинка на крові»), вулиці Банкова та Грушевського, Маріїнський парк, вулиця Інститутська). Інші місця, як-от Лядські ворота, асоціювалися з креативними громадськими ініціативами Євромайдану, його самоорганізацією, зокрема Будинок профспілок, чи соціальною солідарністю та історією, як-от Михайлівська площа та Михайлівський Золотоверхий монастир, або ж з корупцією та зловживаннями владою, як приватна резиденція экс-президента Віктора Януковича «Межигір'я». Всі вони отримали своє символічне значення місць із власною цінністю та значенням. Це типове міфічне розуміння місць у просторі. Вулиця Грушевського стала символом, де «загинули перші жертви», де підрозділ спецпризначення «Беркут» виявив всю міру своєї жорстокості в поведженні з мітингувальниками, де «поліція катувала голого чоловіка на морозі», де ««Беркут» розтросив медпункт», де відбувалася друга в історії України «битва за Крути», де ««Беркут» цілився в журналістів», а «жінки виколупували бруковку й

передавали на передову», де в бік протестувальників летіли гранати й у них стріляли гумовими кулями та бойовими патронами. Всі ці символічні ситуації, що відбувалися на вулиці Грушевського, формують символічну репрезентацію диспропорційного державного насильства, радикалізації протесту, конфлікту, який вийшов з-під контролю, наступу влади на права й свободи громадян, атмосферу небезпеки та безправності. З-поміж численних ситуацій та процесів, фізичних елементів реальності та загальних понять медіа вибирають ті, які допомагають об'єктивувати їхнє уявлення про простір, час, числення та відносини влади. У цьому сенсі медіа схожі на міф як символічну форму: вони надають особливого значення певним місцям та напрямкам руху. Але на відміну від міфу, який у світі священного наділяє особливим значенням усі місця, медіа мають ще наводити конкретні раціональні аргументи, що повинні зробити певне місце особливим. Журналісти зображують деякий простір як місце подій, де відбуваються певні ситуації та процеси, в яких вони впізнають універсальні уявлення про світ і які можуть узагальнити в поняттях.

Українські медіа зображують простір Євромайдану гетерогенним: він розділений на простір свободи, а саме — Майдан; простір конфлікту — місця насильства, захисту простору свободи та сутичок із представниками делегітимізованої влади (вулиці Банкова, Грушевського, Інститутська, Маріїнський парк), та простір зовнішнього світу зловживань владою, корупції, свавілля, розкрадання країни (приватна резиденція президента «Межигір'я»). Ця трихотомічна просторова структура представлена в символах, використаних у текстах «Українського тижня». У матеріалах таблоїда відображається радше дихотомічна просторова структура: простір народних віч та зібрання іноземців, а саме — Майдан, з одного боку, та простір насильства й сутичок (вулиці Грушевського та Інститутська), з другого. Приватна резиденція президента «Межигір'я» не отримує символічного значення у висвітленні Євромайдану таблоїдом. У періоди радикалізації протестів, насильства, сутичок, розстрілів протестувальників «Сьогодні» зображувало Майдан як простір «негативної енергії», яка скупчилася навколо стели. У цьому сенсі таблоїд у своєму висвітленні Євромайдану є подібним до міфу: у його медіадискурсі використовуються ірраціональні, позаконцептуальні вираження значення Майдану як особливого простору. Так, «Сьогодні» опублікувало статтю, в якій журналіст ходить Майданом разом із біоенергетиком, який діагностує енергетику різних місць, виявляючи, що «найгірша скупчилася» навколо Монумента Незалежності в серці Майдану.

Вербальні символічні репрезентації і в таблоїді, і в тижневику використовують дієслова, які мають значення підкорення простору та виходу за кордони певних його частин. Приміром, «Сьогодні» надає символічного значення «блокуванню доріг», показуючи, що «розриви» у просторі міста спричинені діями міліції, а не протестувальників. ДАІ блокувало дороги. Це було проявом того, що ситуація в місті залишається під контролем влади, а не мітингувальників. У тижневику символічний концепт «самооборона» отримує власну предикацію: «захистити ба-рикаду».

«Барикада» також з матеріального об'єкта реальності перетворюється на символ боротьби за власний простір свободи, людських прав, верховенства права та гідності. «Захищати барикади Майдану» — це те саме, що захищати кордони простору свободи. Ці символічні кордони чітко відтворені у медіависвітленні протестів, запропонованих «Українським тижнем». Однак у текстах таблоїда «Сьогодні» вони не такі чіткі. Водночас обидва видання використовують символічні поняття «зачистка» та «розгін», що отримують своє предикативне вираження у формулюваннях «зачищати Майдан», «розігнати Майдан», «штурмувати Майдан». Ці дієслова свідчать про наміри та спроби делегітимізованої влади відвоювати простір свободи («Український тиждень») чи простір народних зібрань («Сьогодні»), щоб домогтися гомогенності простору всієї країни, а саме — перетворення його на простір придушення та диктатури («Український тиждень») та простір компромісу («Сьогодні»).

У медіависвітленні Євромайдану вся країна була стиснена до Майдану Незалежності та кількох вулиць навколо нього. Така єдність речей, концепція репрезентації цілого через його частину характерна саме для міфу. Медіа не проблематизують такого міфологізованого сприйняття простору.

Час. Українська преса використовує символи з темпоральними конотаціями циклічних кіл. Це властиво для міфу як символічної форми. Такого символічного значення набуває поняття «народного віча», «нічного штурму», «розгону Майдану». Протестувальники щодня очікували розгону в період з 1 по 11 грудня 2013 року. Міліцейські спецпідрозділи вчинили спробу розгону Майдану 11 грудня. В очікуваннях розгону можна було виділити пікові моменти та моменти розрядки. Після кривавих сутичок на вулиці Грушевського 19–24 січня 2014 року загроза розгону постійно залишалася на порядку денному самооборони Майдану. Однак оцінки його ймовірності змінювалися з дня на день. Це створило певний ритм протесту. Таблоїд не відтворював цей ритм настільки послідовно та цілісно, як це робив тижневик.

Інший циклічний символ — «народне віче». Зазвичай ці зібрання відбувалися на Майдані в неділю. Опозиція спільно з громадськими активістами намагалася підготувати порядок денний для кожної такої акції. Найбільші народні віча відбулися 1 та 8 грудня 2013 року. Останнє дістало «Маршу мільйонів». Після народного віча 19 січня 2014 року радикально налаштовані протестувальники атакували міліцейські спецпідрозділи на вулиці Грушевського, які вишикувалися на підступах до Верховної Ради. Отже, загалом увесь період Майдану в цих символічних репрезентаціях мав циклічну темпоральну природу і складався з періодів звичайних буднів у наметовому містечку, локальних протестних акцій, громадських ініціатив, символічних дій, тобто днів розрядки й стишення, та днів масштабних протестних акцій сотень тисяч людей у вихідні дні, тобто днів напруги й багатотисячних мирних протестів. Це типова міфічна темпоральність. Таблоїд не намагався відтворити цю ритмічну природу темпоральності протесту, а от тижневик загалом відображав ритмічність майданівського часу, хоча більше фокусувався на ритмі насильства, аніж на ритмі народних зібрань та мирних протестних акцій.

Числа. У досліджуваних текстах можна виділити кілька символів, що мають виразні якості певного числення. «Український тиждень» детально висвітлює «Марш мільйонів» 8 грудня 2013 року. За оцінками опозиції, участь у ньому взяла понад мільйон людей, а за даними МВС — лише близько 50 тисяч. Медіа очікувано довіряли більше даним опозиції та візуальному доказу кількості учасників, наданому оператором Радіо Свобода Андрієм Дубчаком. Він спромігся піднятися на верхівку майданівської ялинки та зафільмувати багатомільйонний натовп. Однак точність таких підрахунків, що символічно відображені в назві «Марш мільйонів», не можна аж ніяк порівняти з науковою точністю у поводженні з будь-якими кількісними даними. Кількість «мільйон протестувальників» не є функцією операції. Вона є ближчою до міфічного розуміння числа як функції речей, що має власне значення та природу.

Медіа оцінюють численність протестувальників як «багатотисячний натовп», «багатотисячний потік людей». Фактично вони намагаються використовувати числа як функції порядку та операції. Однак вони не мають інструментів, методології, умов, щоб домогтися наукової точності та правильності в їхньому поводженні з цифрами. У цьому сенсі медіа є ближчими до міфу, ніж до науки як символічної форми. Вони схильні надавати особливим цифрам специфічного значення. Медіа-символізм натовпів та потоків тисяч людей має ознаки невизначеної сингулярності мас та невизначеної чисельності протестувальників.

Простір, час, числа у символічних репрезентаціях Євромайдану: польські медіа

Простір. Польські медіа зображували простір Майдану доволі гомогенним. У їхніх символічних репрезентаціях він постає як простір буття протестувальників та їхньої боротьби з режимом Віктора Януковича. Це комбінація наукового розуміння простору як гомогенного явища та його міфічного сприйняття як простору буття. Так, таблоїд «Fakt» узагалі не розрізняє в своїх репортажах різні локації подій, пов'язаних із Майданом. У тижневику «Polityka» три місця набувають певного символічного значення: приватна резиденція экс-президента Януковича «Межигір'я», Будинок профспілок та вулиця Інститутська. «Межигір'я» символізує корупцію, привласнення держави режимом Віктора Януковича. Будинок профспілок символізує самоорганізацію українського громадянського суспільства. До кровопролиття 18–20 лютого 2014 року він виконував функцію адміністративного центру опозиції, прес-центру та бази «Правого сектору». Вулиця Інститутська символізує кровопролиття й диктатуру.

Загалом польські медіа були схильні зображувати Майдан як простір буття протестувальників і територію свободи. Таке просторове буття є властивим для міфу як символічної форми. Однак його гомогенність є типовою рисою наукового розуміння простору. Отже, ми спостерігаємо гібридну просторовість, яку можна розглядати як специфічно медійну символічну репрезентацію. Можна також відзначити певну сакралізацію простору Майдану в репортажах польського таблоїда «Fakt». Розрізнення сакрального та профанного світу відбувається по лінії, що розмежовує той світ, де люди жертвують своїм життям та вирішується доля країни і решти світу.

Час. Хоча польський таблоїд «Fakt» і висвітлює Майдан детально та ґрунтовно, він не відтворює кіл, циклів, ритмів протестів, які повторювалися від одного народного віча до іншого. Темпоральність його символічних презентацій є радше лінійною. Це переважно лінійна послідовність подій.

Водночас у репортажах та аналітиці цього видання, присвячених Майдану, можна відзначити історичну символічність, відображену в певних паралелях чи описах ситуацій із символічним значенням: «Януковича може спіткати доля Чаушеску», «люди приходять на Майдан як на місце, де вирішується доля їхньої країни», «українці вирішують долю своєї країни на вулицях», «вони борються за перезавантаження своєї країни». Паралелі з історією колишнього румунського диктатора Ніколая Чаушеску вписують події в Україні в ширший світовий час. Це ідея повторення історії, яке не можна зіставити однозначно з колами чи циклами історії, хоча загалом ця темпоральність є ближчою до символічної форми міфу, ніж до інших символічних форм. Зрештою, це темпоральність історії, яку Ернст Кассіпер визначив як повноцінну символічну форму.

Описувана польськими медіа ситуація, коли «люди приходять на місце, де вирішується чи змінюється історія їхньої країни», являє собою приклад того, що в філософії символічних форм визначається як «просто неподільне зараз». Саме «зараз» і «тут» змінюється курс розвитку цілої країни. Тривалість цього «зараз» є короткою, але більш значущою, аніж цілих епох, упродовж яких не відбувається жодних значимих катаклізмів, як-от: війни, революції, повстання.

Символічна ситуація «люди вирішують долю своєї країни на вулицях» має темпоральне значення «простого неподільного зараз» і просторове значення прирівнювання одного-єдиного місця до цілого простору. Ідея тотожності одного місця, наділеного особливим значенням, із цілим простором є типовою для міфу як символічної форми. Поняття «перезавантаження країни», за яке борються українські громадяни, позначене темпоральністю майбутнього. Вона властива також таким символічним поняттям, які зустрічаються у польських медіа, як «європейські цінності», «новий історичний наратив».

Числа. Польські медіа, як і українські, використовують щонайменше два символи з вираженими ознаками певного медійного підходу до числення: «багатотисячний натовп» та «Марш мільйонів». Жоден із них не відповідає вимогам наукової точності та достовірності. Ці символи є знаками речей, знаками масової протестної мобілізації українського суспільства.

«Fakt» намагався зобразити «багатотисячний натовп» на Майдані за допомогою візуалізації: видання інтегрувало в текстові репортажі відео та фото. Воно, приміром, показувало, як багатотисячний натовп співав гімн. Це допомагало створити символічну репрезентацію масового протесту, що постав на хвилі посилення соціальної солідарності, патріотизму, громадянського суспільства. Вкрай приблизна кількість «багато тисяч» у цій ситуації має свою цінність та природу поза будь-якими операціями, в які мають бути задіяні будь-які числа, згідно з науковим уявленням про їхні функції. Таке медійне числення є проміжним варіантом між міфом із його сакралізацією певних чисел (три, сім) та наукою з її інструменталізацією чисел.

Таким чином, у своїх символічних зображеннях таких подій, як масовий протестний рух, що поступово радикалізується, медіа ближчі до міфу як символічної форми. Втім, для того щоб робити висновки про їхню самодостатність як окремої символічної форми, потрібні масштабніші емпіричні дослідження. Варто відзначити також, що Ернст Кассілер запропонував широке розуміння символу й символічного в культурі як функції простору, часу, числення, причиновості. Попри критику цієї філософії, вона може бути корисною для розробки емпіричного підходу до вивчення різних уявлень про простір, час, числа в культурі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Газета «Сегодня» — стабильный лидер рынка прессы 2015 (2015, December 2) [Электронный ресурс]. — Режим доступа : <http://mgukraine.com/press-center/news/view/231-gazeta-segodnyastabilnyj-lider-rinku-presi-2015>.
2. Свасьян К. А. Философия символических форм Э. Кассирера. Критический анализ / К. А. Свасьян. — Москва : Академический проект, 2010. — 256 с.
3. Cassirer E. An essay on man. An introduction to a philosophy of human culture / Ernst Cassirer. — New Haven : Yale University Press, 1944. — 237 p.
4. Cassirer E. Die Begriffsform im mythischen Denken / Ernst Cassirer. — Leipzig, Berlin: Teubner, 1922. — 320 s.
5. Cassirer E. Philosophie der symbolischen Formen. Dritter Teil: Phänomenologie der Erkenntnis / Ernst Cassirer. — Vol. 3. — Berlin : Bruno Cassirer Verlag, 1929. — 602 s.
6. Cassirer E. Philosophie der symbolischen Formen. Erster Teil: Die Sprache / Ernst Cassirer. — Vol. 2. — Berlin : Bruno Cassirer Verlag, 1923. — 318 s.
7. Cassirer E. Philosophie der symbolischen Formen. Zweiter Teil: Das mythische Denken / Ernst Cassirer. — Vol. 2. — Berlin : Bruno Cassirer Verlag, 1925. — 608 s.
8. Cassirer E. Substanzbegriff und funktionsbegriff. Untersuchungen über die Grundfragen der Erkenntniskritik / Ernst Cassirer. — Berlin : Bruno Cassirer Verlag, 1910. — 459 s.
9. Ferretti S. Cassirer, Panofsky and Warburg : symbol, art and history / Silvia Ferretti, Richard Pierce. — Yale University press, 1989. — 304 p.
10. Hamburg C. H. Symbol and reality. Studies in the philosophy of Ernst Cassirer / Carl Hamburg. — Hague : Martinus Nijhoff, 1956. — 172 p.
11. Holdcroft D. Saussure: signs, system, and arbitrariness / D. Holdcroft. — Cambridge University Press, 1991. — 180 p.
12. Konopka J. The national market of daily press after 1989 / J. Konopka ; ed. K. Pokorna-Ignatowicz // The Polish media system 1989–2011. — Krakow : Andrzej Frycz Krakow University, 2012. — 189 p.
13. Langer S. K. Philosophy in a new key: A study in the symbolism of reason, rite, and art / Susanne Katherina Langer. — The New American Library, 1954. — 248 p.
14. Paetzold H. Ernst Cassirer von Marburg nach New York: Eine philosophische Biographie / Heinz Paetzold. — Darmstadt : Wissenschaftliche Buchgesellschaft. — 1995. — 240 S.
15. Recki B. Kultur als Praxis. Eine Einführung in Ernst Cassirers Philosophie der symbolischen Formen / Birgit Recki. — Berlin : Akademie-Verlag, 2004. — 223 p.

16. Skidelsky E. Ernst Cassirer: the last philosopher of culture / Edward Skidelsky. — Princeton : Princeton University Press, 2011. — 316 p.

REFERENCES

1. Hazeta «Sehodnia» — stabilnyi lider rynka pressy (2015, December 2). Retrieved from <http://mgukraine.com/press-center/news/view/231--gazeta-segodnyastabilnyj-lider-rinku-presi-2015> (in Russian).
2. Svasian, K. A. (2010). *Fylosofiya simvolicheskikh form E. Kassirera. Kriticheskiy analiz.* Moskva: Akademicheskii proekt (in Russian).
3. Cassirer, E. (1944). *An essay on man. An introduction to a philosophy of human culture.* New Haven: Yale University Press (in English).
4. Cassirer, E. (1922). *Die Begriffsform im mythischen Denken.* Leipzig, Berlin: Teubner (in German).
5. Cassirer, E. (1929). *Philosophie der symbolischen Formen. Dritter Teil: Phänomenologie der Erkenntnis. V. 3.* Berlin: Bruno Cassirer Verlag (in German).
6. Cassirer, E. (1923). *Philosophie der symbolischen Formen. Erster Teil: Die Sprache. V. 2.* Berlin: Bruno Cassirer Verlag (in German).
7. Cassirer, E. (1925). *Philosophie der symbolischen formen. Zweiter Teil: Das mythische Denken. V. 2.* Berlin: Bruno Cassirer Verlag (in German).
8. Cassirer, E. (1910). *Substanzbegriff und funktionsbegriff. Untersuchungen über die Grundfragen der Erkenntniskritik.* Berlin: Bruno Cassirer Verlag (in German).
9. Ferretti, S., & Pierce, R. (1989). *Cassirer, Panofsky and Warburg: symbol, art and history.* Yale University press (in English).
10. Hamburg, C. H. (1956). *Symbol and reality. Studies in the philosophy of Ernst Cassirer.* Hague: Martinus Nijhoff (in English).
11. Holdcroft, D. (1991). *Saussure: signs, system, and arbitrariness.* Cambridge University Press (in English).
12. Konopka, J. (2012). *The national market of daily press after 1989 // The Polish media system 1989–2011.* K. Pokorna-Ignatowicz (Ed.). Krakow: Andrzej Frycz Krakow University (in English).
13. Langer, S. K. (1954). *Philosophy in a new key: A study in the symbolism of reason, rite, and art.* The New American Library (in English).
14. Paetzold, H. (1995). *Ernst Cassirer von Marburg nach New York: Eine philosophische Biographie.* Darmstadt: Wissenschaftliche Buchgesellschaft (in German).
15. Recki, B. (2004). *Kultur als Praxis. Eine Einführung in Ernst Cassirers Philosophie der symbolischen Formen.* Berlin: Akademie-Verlag (in German).
16. Skidelsky, E. (2011). *Ernst Cassirer: the last philosopher of culture.* Princeton: Princeton University Press (in English).

**SYMBOLIC REPRESENTATION OF SPACE, TIME AND NUMBERING
IN MEDIA ON THE EXAMPLE OF REPORTING ABOUT EUROMAIDAN**

Zh. I. Bezp'yatchuk

*The Mohyla School of Journalism,
The National University of «Kyiv-Mohyla Academy»
Ukraine, Kyiv, 04655, Voloska st., Building 8/5, Block 4, Office 404
z.bezpiatchuk@gmail.com*

The concept of symbol in Ernst Cassirer philosophy of symbolic forms has been reviewed in terms of its basic qualities and possibilities of application in media research. Qualities of a symbol are functional relations of space, time, numbers, causality in particular. It has been demonstrated how exactly they can be studied in the media on the example of reports and analytical articles dedicated to Maidan in the Ukrainian and Polish print media.

Keywords: *Euromaidan, Maidan, symbol, media, space, time, numbering in media.*

Стаття надійшла до редакції 22.08.2016 .

Received 22.08.2016.